

Ankara'da Cenabî Ahmed paşa camii ve Cenabî Ahmed paşa

HİKMET TURHAN DAĞLIOĞLU

Ankara'da Öncebeci'de Nazım bey mahallesinde Kardeşler sokağında *İstanbul* camilerine benzeyen kurşun kubbeli ve Mimar Sinan yapısı bir cami vardır [*]. Camiinin üzerindeki kitabelere nazaran bu mâbed Kanunî Sultan Süleyman devri ricalinden olup Ankara'da yirmi yıl kadar Beylerbeyliği hizmetinde bulunmuş olan Cenabî Ahmed Paşa tarafından inşa ettirilmiştir.

Bu cami Ankara'da halk arasında Hayalî Ahmed Paşa, adıyla şöhret bulmuştur. Bu güzel eser 973 H. 1565 - 1566 M. tarihinde yani Cenabî Ahmed Paşanın ölümünden dört sene sonra ikmal edilebilmiştir. Mimari üslûb itibariyle bu caminin tamamıyla Sinan atölyesi mahsulü olduğuna şüphe yoktur [1].

Sai'nin *Teskire-tül-bünyan* adlı eserinde Mimar Sinan'ın yaptığı eserler zikredilirken Cenabî Ahmed Paşa'nın yaptırmış olduğu bu camiden de bahsedilmektedir [2].

Caminin karşısında iki türbe ile vaktiyle Mevlevihane olarak kullanılan ve bugün askerî idare altında bulunan bir bina mevcuttur.

Mevlevihane, tarikatların ilgasına kadar Ankara mevlevilerinin canlı bir faaliyet merkezi idi [3].

Camideki kitabelere nazaran Sinan yapısı bu kıymetli eser, 1217/1802 ve 1305/1887 senelerinde olmak üzere iki defa tamir

görmüştür. 1217/1802 senesi tamirini Zafranbolu'lu Hacı Alime kadın yaptırmıştır. Bu kadının Abdülâzizade Hacı Ahmed ağasının zevcesi olduğunu camideki kitabenin mündericâtından anlamaktayız. Son tamirinde de *Ankara valîsi Abidin Paşa'nın* ve Abdülcelilzade Hacı Hidayet'tin başlıca hizmetleri dokunmuştur.

Caminin minberi sade olup mermerden yapılmıştır, üzerinde şu beyit vardır.

چراغ مسجد محراب منبر
ابوبکر عمر عثمان حیدر
1305

Camiin içindeki tezyinat bir çok tamirler yüzünden orijinalitesini kaybetmiştir. Kubbe tarafında bulunan pencerelerin camları renklidir.

Camide bulunan kitabeler ve diğer yazılar:

Caminin dış kapısı üzerindeki mermer kitabe iki sütun üzerinde ve üç beyitten ibaret olup süslü bir yazıyla yazılmıştır. Beyitler birbirlerniden amudî ve kalınca hatlarla ayrılmıştır. Kitabeye şöyledir:

Asa-ı sultan Süleyman cem Cenab Ahmed
Paşa
Eyledi tamir-ü-yaptı der cihan hayr-ül-makam
Ola yarab bu bina sabit çu kuth ender sebat
Badi zıl-lı âlişen her ehl-i âlem müstedam
Bu humayun camiin itmamına Mahfi dedi
Etse tarih ca binay-ı secdegâh-ı has-u-âm.
Sene 973

آصف سلطان - ایمان جم جناب احمد پاشا
ابدی تعمیر و یابدی درجهان خیرالمقام
اوله یارب بو بنا ثابت چو قطب اندر ثبات
باد ظل عالیشان بر اهل عالم مستدام
بو همایون جاممک اتمامه مخفی دبدی
اتسه تاریخ جانبای سجدہ کاه خاص و عام
سنه ۹۷۳

[*] *Cenabî Ahmed paşa camii*, hemen hemen *Silivri'deki Piri Mehmed paşa camii*ni andırır. Bu cami de Sinan'ın eserlerindendir.

[1] Mimar Saded Çetintaş'ın tetkiklerine göre.

[2] *Teskire-tül-Bünyan*, Sai İkdâm kütüphanesi neşriyatından, No. 13, sene. 1315, İstanbul.

[3] Evkaf Umum Müdürlüğü bir kaç sene uğraşmak suretiyle bu camii adeta yeni baştan yaparçasına tamir ettirmiştir. Tamir ameliyesi 1940 senesinde hâlâ devam etmekte idi.

Ankara Arkeoloji müzesi müdürlüğünde bulunurken caminin gerek tamiri ve gerek ciheti askeriye tarafından tahliyesi için hayli çalışmışım.

Bu kitabeye nazaran camiin yapılmasına o devirde merkezi Ankara'da bulunan Anadolu Beylerbeyisi Cenabî Ahmed Paşa tarafından başlanmış ve cami, paşanın vefatından dört sene sonra yani 973. H/1565. M. tarihinde ikmal edilmiştir. Bu caminin ikmalinde Mimar Sinan'ın oğlu Ankara Mirlivası Mehmed Bey'in himmeti dokunmuştur [4].

Çünkü Sinan'ın Mehmed Bey isminde bir oğlu olduğunu Edirne'de İstanbul yolu üzerindeki bir mezar kitabesinden anlamaktayız. Lâhid şeklindeki bu mezar Mehmed Beyin kızı Fatma hanıma aid olup 981. H. tarihli-dir. Bu kitabede Mehmed Beyin Ankara Mirlivası olduğu yazılıdır.

Camide bulunan diğer kitabeler şunlardır:

İçerdeki kapının üzerindeki kitabe:

1217

*Bihamdillâh erüb lûtf-ı-hidayet ehli hayrata
Muhabbet ile mevlâya halâlinden edüb ita
Zağfranborlu Şerife elhacce Alime kadın
Abdülâzizade ehli esseyyid elhac Ahmed ağa
Murad etti Cenab Ahmed Paşa merhum bina-
sını
Muammer eylemek mahza niyazı cennet-ül-
me'va
Hicreti Fahri Âlemden bin iki yüz on yedide
Edüh bu camii ta'mir ve tezyin eyleyüb ihya
Ebâ an ceddine rahmet içüb havzı Muham-
medden
Müberra ola nirandan azâb görmiyeler asla.*

بحمد الله ابروب لطف هدايت اهل خيرات
محبت ايله مولايه حلالندن ايدوب اعطا
زاغفرانبورلى شريفه الحاجى عليه قادن
عبدالعزيز زاده اهل سيدالحاجى احمد اغا
مراد ايندى جناب احمد پاشا مرحوم بناسنى

[4] H. T. Dağlioğlu, *Edirne Mezurları*, S. 17, İstanbul, 1936, Sinan'ın oğlu Mirliya Mehmed Bey'in hangi tarihlerde Ankara'da bulunduğunu kat'î olarak bilmemekle beraber Cenabî paşanın vefatından sonra Ankara'ya gelmiş olmasını kuvvetle tahmin edebiliriz. Çünkü enabî Ahmed paşanın vefatından sonra oraya gitmesi ve inşaatı yarım kalmış olan camii babasına tamamlanmış bulunması çok mümkündür.

Ankarada bu camiden başka bulunan başlıca nâhihm camiler şunlardır : Hacıbayram, İncirli, Yeşilahlı, Ahievân, Sultan Alâeddin, Kurşunlu, Arslanhan, Yenicalı 1241 tarihinde bina edilmiştir. Kuttaniye mahallesindedir. Haseki Dabağhane, Zî-neclî, Akşemseddin, Taceddin, Resulefendi, Sarıkadı, Hacımusa, Hatuniye, Hacı İlyas, Hacettepe, Mükaddem, Leblebici, Kızılbey, İmaret, Abdulhadi, Leblebici, Eskiçioğlu, İplikçiler (yanmıştır).

Bu camilerden başka Ankarada birçok mes-cidler vardır.

معمربلك محضا نيازی جنت الماوی
هجرن فخر عالمين بیک ايکی بوز اون يدیده
ايدوب نو جامی تعمير و تربين ايليوب احيا
اباعن جدنه رحمت ايجول حوض محمدن
مبرا اوله نيرادن عذاب کورمير اصلا.

Kitabede vezin çok bozuktur. Bunu her halde çok acemi bir adam yazmış olsa gerektir. Bu yazı esasen duvar üzerine siyah boya ile yazılmış alelâde bir yazıdır.

Cami kapısının sağındaki pencere üzerinde de şu yazılar vardır:

*Vücut-i pâki mihri feyizdir Abdülhamid han-
nın
Ki asrında teceddüd buldu her eşya o haka-
nın
Umur-ı hayr ile ihya kılub şer ta bepa mülkin
Medarı istiharı oldu cümle padişahanın
Ezencümle bu cami ki harabezâre dönmüştü
Tehattur etmemişti bunca yıldır kimse umra-
nın
Vezir-i binaziri Abidin Paşa edüb him-
met*

*Duasın aldı hakka bir nice ehli imanın
Kemali şevk ile ana yazdım işte tarihin
Bu ta'mirat bin üç yüz beş yılında oldu dev-
ranın
1305*

Pencerenin soulnda da şu beyitler vardır.
*Sehabet ehline cennet müyesser eyledi Allah
Mesabih hadisinde buyurmuştur Resulullah
Sene bin iki yüz on yedi tarihinde mâbedden
Bu cami tuşrasın tezyin muradıdır rizaen lil-
lâh
(Sene 1217) Abdülcélil zade merhum seyyid
elhac Hidayet
Gülistan ola kabri ruhunu şad eyliye Allah.
Sene 1305*

Mehmed Sabri

Bu kitabeler camiin tamir tarihlerini göstermektedirler. Manzum şekilde yazılan bu yazıların vezni bozuk olduğu gibi yazı bakımından bedii değerleri azdır. Yazıların Mehmed Sabri adında birisi tarafından yazıldığı kitabe altındaki imzadan anlaşılmaktadır. 1305 tarihinde yapılan tamirde Ankara valisi Abidin Paşa ile Abdülcélil zade elhac Hidayet'in himmetleri dokunmuştur. Fakat bu tamirin camiin dış kısmına münhasır kalmıştır.

Camiin içinde kadınlara mahsus bir mahfil vardır. Mihrab basit fakat zariftir. Caminin bazı yerlerinde çiçek tezyinatı vardır [5].

Caminin şark tarafında iki türbe vardır ki bunlardan birisi bizzat Cenabî Ahmed Paşa'nın türbesidir. Bu türbede üslûbuna nazaran Sinan'ın eseri olduğuna hiç şüphe yoktur. Türbe sekiz köşeli olup altı üstlü olmak üzere sekiz penceresi vardır. Pencerelelerin üzeri sivri kemerlidir. Alt pencereler demir parmaklıklı üstleri ise beyaz renkte ve petek şeklinde tezyinatlıdır. Türbenin üzeri kurşun kubbelidir. Kapı üzerinde 1228 rakamı görülmektedir ki bunun türbenin tamir tarihini göstermiş olması tahmin edilebilir [6].

İkinci türbe ise üstü kiremitle örtülü adı bir oda biçiminde olup içinde tek bir mezar vardır. Kitabesine nazaran mezar on dört sene (Emir-i hac) lık vazifesini yapmış olan İsmail Paşazade Hacı Esad'a aittir. Mezar taşının kitabesi aynen aşağıya yazılmıştır [7].

*Cihanın devletine olma mağrur
Ana âkil olan olur mu mesrur
Nazar kıl ayn-i ibretle bu dehre
Eder perverdesin hâkile mestur
Bu hac Es'ad İbni İsmail Paşa
Şehid-i seyy-i kahr-ı şah-ı mağfur
Olub on dört sene huccaca mîri hac
Hudaya sâ'yini sen eyle meşkûr
Şehadet şerbetin nuş eyledikte
Gören kabrin dedi nur ile meşfur
Dedim tarih tutub vech-i bükâyı
Nuim-i cennet ile ola pür nur*

1171

Türbelerin yan tarafında ufak bir meylevi mezarlığı vardır. Mezar taşlarının bir çoğu kırmızı Ankara taşından olup ancak bazıların üzerinde yazı vardır. Bu mezarlarda yatanların hemen hepsi mavlevî tarikatına mensubdurlar. Bunlar arasında Ankara mevlevî dergâhı postnişininden mesnevîhan Mehmed, Süleyman, Mustafa Nureddin dedezade ve Ayşe hanım vardır.

[5] Tamir edilmekte olan caminin sütun başlıklarının değiştirilmesine ve sonradan yapılmış olan lüzumsuz ilâvelerin kaldırılmasına geçen sene Evkaf tarafından uğraşmakta idi.

[6] Türbe kapalı ve açtırmağa da inikân olmadığından içinin tetkikine fırsat bulunamamıştır.

[7] Bu türbede yatan Hacı Esad'ın tercüme haline ve babası İsmail paşanın hangi İsmail paşa olduğuna dair bir malûmata rastlanamamıştır.

Camiin garb tarafında bir çeşme vardır, üzerindeki 1329 tarihi çeşmenin tamir tarihini göstermektedir. Eski susuz Ankara'da bu çeşmenin hühim bir mevkii olduğunda şüphe yoktur. Üzerindeki kitabe şöyledir:

*Âb-ı feyzine can verir dilteşnesi
Sezadır namına denilse hamîyyet çeşmesi
Sabûkın görenler şimdi söylesin Allah için
Nuş edene helâl olsun her katresi
Gelince hatıra teşneleb Nuri dedim tarih-i tam
İhsan-ı huda küşad oldu dile eğlencesi.*

1329

Salih

Cenabî Ahmed Paşa camii, bu suretle türbesi, çeşmesi, hamamı ve vaktiyle mevlavihane olan binasıyla bir kül teşkil etmektedir.

Camiin vakfiyesi bulunub neşredilecek olursa cami hakkında daha etraflı malûmatı sahib olacağız.

Cenabî Ahmed Paşa vakfiyesi hakkında İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğünün aşağıdaki tahriratını aynen neşretmeği faydalı bulmaktayız.

4.2.1936 gün ve 177252/289 sayılı yazıya karşılıktır. Varidat ve tahsilât Md.

Ankarada Hayalî Ahmed Paşa camii şerifi vakfı kütüklerde yazılı olup vakfiyesi kaydına dair bir malûmata tesadüf edilememiştir.

Mazbut vakıflardan İstanbul ve İpsala'da vaki şehid Mehmed Paşa kethudası Husrev kethudanın imareti ve hayratı sairesi vakfının Muharrem 981 tarihli mahfuz ve uzun vakfiyesinde (İstanbul'da mevlâna Husrev mahallesinde bir dar-ı kurra' bina ettiler ki bir dershanë ve iki bat hücreyi ve bir kenifi ve bir muhavvitayı müstemildir. Hududu iki taraftan tarıkî âm ve bir taraftan mevlâna Husrev mescidiyle yine tarıkî âm ve bir taraftan nalband Ali Bey demekle maruf kimsenin vakıf odalarına müntehid ve bu Kırkkınise kazasında Alefendiler kariyesinde kasr-ı naim gibi bir ziba-i darüttalim bina edüb talim-i Kur'an-ı âzim eden etfali mü'minin ve evlâdı muvahhidin muallimlerini vakfettiler) diye yazılmış ve İpsala'da han, imaret ve çeşme ve İstanbul'da Emin Sinan mahallesinde kendü sarayı nezdinde üç Lüleli çeşme ve Malkara'da çift hamam ve mahal-i sairede müsakkafat ve müstağillât vakfeylettiği görülmüş ve 990 tarihli vakfiyesi dahi bunu müeyyid bulunmuştur. Ve 10 Şavval 1155 tarihli keza kütükte yazılı lâmda vakfı mezkûrun Tartarpazarcıkta müsakkafatından bahsedildiği maruzdur.

13/11/1936

İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü
Hüsameddin

Bu tahrirata nazaran paşanın hayli vakfı olduğu anlaşılmaktadır.

Cenabî Ahmed Paşa camiinin eski zamanlarda da Ankara'nın birinci sınıf camilerinden biri olduğunu bazı vesikalardan anlamaktayız.

İstanbul'da Başvekâlet arşiv dairesindeki mühimme defterlerinden 41 sayılı defterin 392 inci sahifesinde Cenabî Ahmed Paşa camiine dair 3 Cemaziyelevvel 987 (1579) tarihli şöyle bir hüküm vardır:

Ankara sancağı Beğine ve kadısına hüküm ki,

Pir naib nam kimesne kapuma gelüp beni Engürî'de vaki merhum Cenabî Ahmed Paşa camiinde dört akçe ile türbedar ve ferahşah olub öyle olsa elimde olan beratı şerif mucibince edai hizmet edüb müstahak olduğum vazifeden iki senenin vazifesin hâlâ vakfı mezbura mütevellî olan Kadri vermekte teallül eder, hayfdir bu babda elimde fetavayı şerife dahi vardır deyu bildirdi. İmdi hazanei âmirede mahfuz olan cihat defterine nazar olundukta zikrolunan türbedarlık ve ferahşahlık yevmi dört akçe ile mezkûr Pir naib üzerinde olmağın buyurdum ki hükmi şerifim vardıkta ihzârı husama önünde olan fetavayı şerifem ve beratı humayunuma nazar ve ehli vukuftan hak ve adl üzere teftiş ve tefahhus edüb göresin. Filvaki mezburun elinde olan beratı mucibince edai hizmet edüb müstahak olduğu vazifesinden ol mikdar zamanın vazifesin mütevellîi mezbur vermeyüb bivech teallül eylediği vaki ise ve elinde olan fetavası davasına muvafık ise elinde olan beratı mucibince edai hizmet edüb müstahak olduğu vazifesinden kendüye vâsıl oldukta şer' ile ne mikdar vazifesi zuhure gelirse teveccüh edenlerden bikusur alverüb hilâfı şer'i şerif ve muğayiri fetavayı münif kimesneye iş ettir. meyüb zulum hayf olmaktan hazer edüb hakkı sariha tâbî' olasin. Ve muhtacı arz olursa yazub kapuma arzedesin.

Caminin inşasına hangi tarihlerde başlanmış olduğunu şimdilik kat'i bir şekilde bilmemekle beraber inşasının on sene kadar sürmüş olduğunu kabul edebiliriz.

Ankara'da bu kadar güzel bir cami yapan, bugüne kadar adını unutturmayan Cenabî Ahmed Paşa kimdir? Bulabildiğimiz malûmata göre tercümei halini ve şahsiyetini aydınlatmağa çalışalım:

Teskirelere göre Cenabî Ahmed Paşa Kanunî Sultan Süleyman devri ricâlından olup yirmi sene gibi uzun bir zaman

Ankara'da Anadolu Beylerbeğliği hizmetinde bulunmuştur. Küçük yaşında saraya intisab etmiş, haremi hümayunda kilercibaşılık [*] çavşnigirbaşılık [*] hizmetinde, mirahurlukta [*] bulunarak Kanunî'nin teveccühüne mazhar olmuş bu suretle kat'î meratib ettikten sonra o zaman merkezi Ankara'da bulunan Anadolu Beylerbeğliğine tayin edilmiştir. Bu vazifede yirmi yıl âdilâne hizmette bulunduktan sonra 969 H. 1561 M. senesi Ramazanında Ankara'da vefat etmiş ve yaptırmış olduğu caminin yanbaşındaki türbeye defnedilmiştir. Vefatına Celâl Bey tarafından (Rahmet beruh-ı pâki Cenabî رحمت بروح پاکى) (Aşık Çelebi kendisinden bahsederken (gençliğinde hüsnü verd gibi taze vü ter idi) demek ve eğer yaşasaydı vezir olacağına kani bulunduğunu ilâve etmektedir [8]. Kastamonulu Lâutfî ise (Cenabî Bey Padişahımızın seferde ve hizada bus-i rikâb kâmyabile müşerref ve müstes'ad olan makbul ve mukbel bendelerindendir) diye kendisinden bahsetmektedir [10].

Künhülbahar sahibi Âlî, Cenabî Ahmed Paşadan bahsederken son memuriyeti olan Ankara'da Anadolu Beylerbeğliği vazifesile yirmi yıldan ziyade kalmasını Padişahın nezdindeki makbuliyetinden ileri geldiğini ve bilhassa müddeti örmünde kahkaha ile güldüğü ve tenhada dahi olsa bağdaş oturduğu

[*] Kilercibaşılık: Eski saray teşkilâtına ald istilâhlarıdır. Padişahların yemeklerine, sularına, mutbak levazımına, çini, fagfur takaklarla mertebanilere, peşgirbaşı, mumcubaşılırla perde oğlanlarının ve padişah yemek yiyinceye kadar yemek tablasının başında bekleyen başkullukçu ve gerbetçi, yemişçi, turşucubaşılırların işlerine bakanların başına kilercibaşı denirdi.

[*] Çavşnigirbaşı: Eski saray teşkilâtımızda padişahların yiyecekleri yemeklerin lezzet ve nefasetine bakmağa memur olanların başlarına denirdi. (Tâifesi çavşnigir) ise yenilçerî teşkilâtında divan ve merasim günlerinde verilen ziyafetlerde hizmet etmekle mükellef bir bölük asker idi.

[*] Mirahur: araydaki atların ahvalından mesul olan adam. Bu memuriyet te saray teşkilâtındandı. Daha sonraları adı (İstablî âmir müdür-lüğü) ne çevrilmiştir. Eski teşkilâtta aynı zamanda İstablî âmir müdür-lüğü bir unvan ve paye olarak ta kullanılmıştı.

[8] Kafzade Falzî teskiresi, Üniversite Kütüphanesi, Türkçe yazma eserler kısmı No. 1640.

Memâlikî Osmanîye'nin Tarih ve oğrafiya lûgâtı, Ali Cevad, Cilt. 4, S. 107. Cenabî paşanın vefat tarihini 966 H. olarak göstermekte ise de yanlıştır.

[9] Aşık Çelebi Teskiresi, Velîyeddin Efendi Kütüphanesi nushası, No. 2658, Varak 90.

[10] Latîfî Teskiresi, matbu, sahife 123, (İkdam neşriyatından), İstanbul, 1314.

ve yastığa dayandığı görülmediğini ve bunun kemali edeb ve terbiyesine delâlet ettiğini lisansı sitayişle yazmaktadır [11].

Âli, Ayrıca Cenabî Ahmed Paşanın, aslen Gürcü olduğunu ve sırasıyla kat'ı meratib ettikten sonra öldüğünü ve Ankara'da yaptırmış olduğu caminin yanına defnedildiğini yazmakta ve yalnız bir tek kusurunun şarab içmeğe mübtelâ olmaktan ibaret bulunduğunu fakat bundan ferağat ettiği takdirde helâkinin etibbaca muhakkak sayıldığını ve mahlasının Cenabî olduğunu yazmakta, eş'ar söylediğini ve ziyade edib bulunduğunu da ilâve etmektedir [12].

Evliya Çelebi, seyahatnamesinde Cenabî Ahmed Paşayı (Cenabî Ahmed Paşa) diye yazmakta ve hakkında ancak (haremden hasıl olup yirmi yıl Anadolu'da hâkim iken Engürî'de bir hamam ve bir mevlevihane bina ettirmiştir.) diye malûmat vermektedir [13].

Peçevi de Cenabî Ahmed Paşadan şöyle bahseder:

Cenabî Ahmed Paşa, haremi muhteremden çıkmış ve yoluyla Anadolu eyaletine vâsıl olmuş ve yirmi yıl ol diyarda adl ile hükûmet etmiş bir edib ve kâmil adam idi. Gâhi şüir demek vâki olurdu. Ancak şüir-i müdama mübtelâ idi. Ve aybî fahişi ol idi. Naklölunur ki müddeti ömründe murabba' oturmak vâki olmamış ve zamanı handede dandanı görölmemiştir [14].

Kınalızade Hasan Çelebi de kendisinden bahsederken çasnigirbaşı, mirahur ve Anadolu Beylerbeğisi olduğunu, eş'arının letafetten ve güftarının melâhattan hali olmadığını ve şüirlerinin kâsebazlar ve canbazlar arasında taammüm etmiş olduğunu ve 969 senesi Ramazanında (1561 M.) vefat ettiğini yazar [15].

Hammer ise Âli'nin verdiği malûmat hilâfına olarak Cenabî Ahmed Paşanın Bosna'da doğmuş olduğunu kaydetmektedir [16].

[11] Âli, Künhülâhbar, Üniversite kütüphanesi, Yıldız kısmı, Yazma nusha, No. 2292.

[12] Aynı eser - Kanunî şuaa faslı, cild 4, varak 364.

[13] Evliya Çelebi seyahatnamesi, Cild I, Sa. 169, İstanbul, 1314.

[14] Peçevi tarihi matbu Cild, I, Sa. 37, İstanbul 1273.

[15] Hasan Çelebi teskiresi, Yazma bir nusha.

[16] Hammer tarihi, Ata Bey tercemesi, Cild 6, Sn. 286.

Tayyazade Ahmed Ata Bey merhum ise kendisini çasnigirbaşı, Anadolu Beylerbeyisi (Kilârî Cenabî) Paşa diye tavsif etmekte ve kuvvetli bir şair olduğunu da ilâve etmektedir [17].

Mehmed Süreyya Bey ise teskire ve tarihlerin verdiği malûmatı tekrardan sonra âdil, edib, kâmil ve şair olduğunu yazmaktadır [18].

Şair Nedim, Müneccimbaşı Şeyh Ahmed Dede Efendi'den tercüme ettiği *Sahâifül-ahbar* adlı eserde (cild. 3, sa. 510) de Cenabî Ahmed Paşayı (Cenabizade Ahmed paşa) şeklinde yazmaktadır.

Bütün bu izahattan çıkaracağımız netice Cenabî Ahmed Paşanın muvaffak olmuş bir idareci ve gayet ciddî bir insan ve bir devlet adamı olması keyfiyetidir.

Cenabî Ahmed Paşa, Kanunî Sultan Süleyman'ın şehzadeleri arasındaki mücadelelere de karışmış Selim ile Beyazıd arasında vuku bulan muharebelerde mühim roller oynamıştır. Bu meseleyi kısaca aydınlatmayı faydalı bulmaktayız.

Sultan Süleyman'ın saltanatı sonlarına doğru Sultan Selim ile Sultan Beyazıd'dan başka şehzadeleri kalmamıştı. Sultan Selim sefih ve ays-u-iştire mübtelâ olduğundan herkes ve bilhassa sadrazam Rüstem Paşa saltanatın Beyazıd'a intikal etmesine taraftar idi.

965 senesi Zilkade ayının beşinci günü (Milâdî 1557) Sultan Süleyman, Selimi, Manisa'dan Konya, Beyazıd da Kütahyadan Amasya valiliklerine naklettirdi. Selim babasının emrine itaat ederek kalkıp Konya'ya gitti. Fakat Beyazıd evvelâ Amasya'ya gitmek istemedi. Üçüncü vezir Mehmed Paşanın Selim, dördüncü vezir Pertev Paşanın da Beyazıd'ın yanına bazı nasihatları havi hattı hümayunlarla gidişi tesirini gösterdi ve bunun üzerine Beyazıd babasının emrine itaat ederek Amasya'ya hareket eyledi. Ankara'ya geldiği zaman Cenabî Ahmed Paşa kendisini fevkalâde tazim ve tekrim ile istikbal etti ve Çorum'a kadar kendisile birlikte gitti. Çorum'da da Rum Beylerbeyi Ali Paşa aynı şekilde kendisini karşıladı [19]. Beyazıd Amasya'ya

[17] Tarih-i Enderun, Tayyazade Ahmed Ata Bey, Cild 4, Sa. 122.

[18] Sicillü Osmanî, Cild I, Sa. 199.

[19] Sultan Selim ile Beyazıd arasında muhare-

geldikten sonra Padişahı, Beyazid'in büyük oğlu Orhan'a Çorum, diğer oğlu Murad'a Canik sancığını tevcih etti. Fakat Beyazid bir türlü kardeşi Selimin kendisine tercihi edilmesini hazmedemiyordu ve ona pek ağır mektuplar yazıyordu. Ali'ye göre şehzadelerin arasındaki kanlı çarpışmalara asıl müsebbib Lala Mustafa Paşadır. Çünkü mumaileyh Lala Mustafa Paşanın divan kâtibi ve Şark seferleri serdarlığında teskireci ve mahremi esrarı idi. Filhakika evvelâ Beyazid'in hizmetinde bulunmuş olan Lala Mustafa Paşa sadrazam Rüstem paşanın kendisine olan infa-linden ürkmüş ve bir türlü kendisini ona affettirememişti. Lala Mustafa Paşa kurtuluş çaresini ancak şehzadeler arasında nifak ve fesad sokmakta bulmuş ve bir yolunu bularak Beyazid'in yanından ayrılarak Sultan Selime intisab etmiş ve Beyazid'in felâketine sebep olmuştur.

22 Şaban 966/1553 M. tarihinde iki şehzade arasında vukua gelen muharebede Sultan Selim tarafından Lala Mustafa Paşanın idaresi altında toplanmış olan ordu arasında Karaman Beylerbeyi Solak Ferhad Paşa, Maraş Beylerbeyi Lala Ali Paşa, Adana valisi Ramazanzade Piri Paşalarla birlikte Anadolu Beylerbeyi Cenabî Ahmed Paşa'da (yani ölümünden bir ay kadar evvel) bulunmuştur. Konya ovasında kırk altı saat devam eden kanlı bir cenkten sonra Beyazid'in ordusu mağlûb olmuş kendisi de bir hayli maceradan sonra selâmeti İran'a iltica etmekte bulunmuştur.

Cenabî Ahmed Paşanın şairliği:

Paşa değerli ve kuvvetli divan şairlerindendir. Gazelleri buna canlı bir şahiddir. Kendisi bazan *Harfî* mahlesiyle'de şiirler söylemiştir. Üniversite kütüphanesinde bulunan (Divan yahut gazeliyat Cenabî Paşa) adlı mecmua kendisinin hassas ve değerli bir şair olduğuna delâlet etmektedir [20].

beleri bütün Osmanlı tarihleri bahsederler. Fakat bunun için mufassal ve müstakil eser yazan Ali'dir ki Nadirülmuharib adlı eser Kanuni sultan Süleymanın şehzadeleri vakasının tarihidir.

Hammer (Ata bey tercümesi), cild 6, s. 80, de bu vakayı hakkında malûmat verir. Kanuni zamanında İstanbulda cüclük etmiş olan Busbecq (Türk mektupları) adlı eserinde de bizzat Anasay'da Beyazid'in karargâhındaki müşahedelerinden uzun uzadıya bahseder. (Bakınız, Türk mektupları, Hüseyin Cahid Yalçın tercümesi) s. 78, 102, 113, 115, 118, 186, 193, 215.

[20] Divan yahut gazeliyatı Cenabî paşa, Üniversite edebiyat kütüphanesi, No. 2699, Varak adedi 61, (138x215) Satır 17, Yazma, İnce ve güzel talik

Paşanın Fariside de nazmı eş'ara müktedir olduğumu divanındaki farisi beyit ve gazellerinden anlıyoruz. Cenabî Ahmed Paşaya aid olan bu divanda tam beş yüz on beş gazel mevcuttur. Paşanın divanında her harfin hitamında bir kaç gazellik gazeliyat yazılmış bir el mecmuası olduğu veya böyle bir mecmuadan aynen istinsah edildiği tahmin edilebilir. Çünkü beş yüz gazel söyliyebilen bir şair elbette kaside, tarih, münacat, na'î ve saire de söylemiş olması tabiidir.

Paşanın:

*Olsa peyda dud-i âhım gözlerim giryan olur
Ebr-i zulmet zâhîr olsa lâcerem bâran olur.*

Matla'lı gazeli pek meşhur olup hemen hemen kendisinden bahseden bütün tezkire ve kitablarda vardır [21]. Kendi divanında gördüğümüz bu gazelin tamamını aynen yazalım
*Olsa peyda dud-i âhım gözlerim giryan olur
Ebr-i zulmet olsa zâhîr lâcerem bâran olur
Düşmen-i nefis-ü havanın kesti bir bir başını
Arsa-i uzlette şol kim tigreş uryan olur
Gâh şarab-ı la'lin üğb mest olur cân-u gönül
Gâh-ı hâlin habbesini ekledüb hayran olur
Şivei reftarda tubaya eğmez başını
Kamet-i balâsı yârin gör ne âlişan olur
Seyl-i eşkimden CENABÎ cisminin mû-*

murest

Kalb-i âşk gîhî bir gün yıkılıb virân olur.

Varak: 11

Teskire sahibi Kınalızade Hasan Çelebi bunu şöyle tanzir eylemiştir.

*Eylesen azm-i sefer cânâ gözüm giryan olur
Padişehler bir yana azmeylese bâran olur* [22]

Cenabî Paşanın başka bir gazeli

*Biz ki derya olmuşuz işbu kenarı neyleriz
Baştan aştı mevcimiz ya rüzgârı neyleriz
Sakin-i künc-i belâyız anlasın mihnet bizi
Derde mütad olmuşuz biz gamküsarı neyleriz*

ve nesih hatlarla yazılı ve koyu kırmızı kabartma kâğıtla mucelleddir. Divanın baş tarafında gördüğümüz (Mehmed Emin mir-i enderun-ı nurayun-ı hazine (محمد امين مير آندرون حايون خزينه)) tabirinden bir aralık kitabın bu zata inukal ettiğini anlamaktayız.

Cenabî Ahmed paşanın gazeliyatından bahseden kitab hakkındaki malûmatı Üniversite kütüphanesi emekli memurlarından muhterem ve Fazıl Sabrinin kıymetli yazma eserler için tanzim etmiş olduğu ve halen Üniversite kütüphanesinde bulunan katalogdan aldım. Kadîmlerine ve oğlu Üniversite kütüphanesi memurlarından Nureddine teşekküru bir vazife bilirim.

Yine İstanbul'da Emirî kütüphanesinin manzum eserler kısmında No. 83 de kayıtlı ve çift sütlü 77 varaktan ibaret (Divan-ı Cenabî paşa

Gülsitan-ı sinede bir gül-dürür her dağ-ı gam
Seyr-i bağ-ı mihnet ettik lâlezarî neyleriz
Kant-ı bantın aktımın nar-ı gama yakıt belâ
Yok mecut-ü sabr-ü takat ihtiyarı neyleriz
Bir dirahî-i meyvedar idik huzan urdu bizi
Ey CENABİ kendüye biz berg-ü-burî ney-
leriz.

Varak: 17

Fuzuliyi tanziren söylediği bir başka ga-
zeli:

Aşıkuz dervaze-i şehri melâmet bekleriz
Zahid âsa sanma kim küy-i selâmet bekleriz
Bisutun-ı (*) aşka gâlinde tabî sinemiz
Biz dahi Ferhadveş derbend-i mihnet bekleriz
Hun-i dül nuzetmeğe peymanesinden dağımın
Meclisi uşşakda erbabı sohbet bekleriz
Hacei aşkuz bugün bazar-ı mihrî yârdu
Nakdi canı almağa kâlay-ı vuslat bekleriz
Zulmet-i şehşây-i zülfunda kaldı gönlümüz
Rü'yet-i didar subh-i saadet bekleriz
Ey CENABİ dergehinde şah-ı gerdün riş-
atin

Afitab-ı âlem-ârâ gibi şöhet bekleriz.

Varak: 19

CENABİ Ahmed Paşadan başka par-
çalar:

Geldi gül devri getür bâdeyi işret demidir
Sakıya hoş görelim bu demi fırsat demidir

Mazharı kudret deyu icad-ı âlem eyledin
Hikmetin isbatıdır dünya-vu-ukbadan garaz

ادبیان جنابی پاشا adlı bir divan daha bardır. Tâlik
yazıyla yazılmış bu divan 1283 senesi 28 rebiülahi-
rinde Esseyyid Ahmed Mahfi وچار وچار

مصطفی السید احمد مخنی ابن السید محمد اسعد
tarafından istinsah edilmiştir.

Divanın iç kabında (şuara-yı-devr-i Süleyman
hazretlerinin çağnigiri Cenabî pa-
şadır, dokuz yüz altmış dokuz tarihinde fevt ol-
muştur) ibaresi vardır. Buradaki gazellerden ba-
zılarında Cenabî جنابی bazılarında da Harfî
حرفی adlarına rastlanmaktadır. Bu divandan şüa
beyti örnek olarak alıyoruz :

دلا بر ماه بدره وکل وردی بو حرفی کیم
جالینه قول ایتشد فلکده مهر رخساری

Dilâ bir mah-ı bedre gönül verdi bu Harfî kim
Cemaline kul etmiştir Felekte mihr-i rehşanı

[21] Kamus-ul-âlam, Cild. 3 S. 1838. Cenabî
Paşa maddesi.

Aşık Çelebi teskeresi. Veliyeddin Efendi kütüb-
hanesi. No. 2658, Varak 90.

[22] Hasan Çelebi teskeresi, Köprülü kütübha-
nesi, Asım Bey kısmı No. 386, Varak 104.

[*] Bisutun : Ferhadın Şirin'in aşkına deldiği
dağ (vechî tasmîye, dağın direksiz yâni ağaçsız ol-
masıdır.)

Sânadır aşk-u muhabbet her dilâradan garaz.
Cilevegâh-ı hüsnün ettin dilrubalar ta'atın
Ser vermek olur sır beyan etmek olmaz

Bin naz-u şive eylese her demde kıl sükûn
Gördün zamane uymadı sen uy zamaneye
Gâh zillet-ü nedamet, gâh izz-ü itibar
Gördün zamane uymadı sen uy zamaneye

Her hurabın Padişahım eyledin tâmirini
Hatırından gayri dehrin kûzei viranı yok
Vuslun idrâk eyeldim ömrüm gibi der muh-
tasar

Firkatın tûl-i emeldir haddi yok payanı yok.

Görmedi şâdi yüzün âlem içre Harfî ya
Lâle-i deşt-i belâdur çeşmi hun balâya bak

Bir gazel didim CENABİ şevkile ol maha
kim
Minnetim var gögedek tab'ı sühan perdazıma

Ehli aşka Harfî ya çünkim nasib imiş
belâ

Aşka farzoldu kim rûsvay-ı âm-u hâs ola.

Şeh Süleymanım sağ olsun ey Cenabî
dünyede
Lûtfın eksik eylemez ben mûr-ı pamal üstüne

Cenabî Ahmed Paşa, Ankara'da
valilik etmiş olan devlet adamları içinde eser-
lerle yaşıyacak olan şahsiyetlerdendir. Nami-
na izafetle yâd edilen cami adını her zaman
rahmetle zikretmemize vesile olacaktır. Onun-
cu asırda devlet adamlarının sık sık nekbete,
felâkete uğradığı bir devirde kendisinin yir-
mi yıl o zaman da mühim bir merkez olan
Ankara'da Beylerbegilik vazifesini adâlet ve
istikametle yapması ve mevkiini muhafaza et-
mesi herhalde dikkate şayan bir meseledir.

Paşanın evlâdlarından kimsenin bulunub
bulunmadığı hakkında hiçbir yerde ufak bir
malûmata tesadüf edemedik. Belki türbesinde
- şayed varsa - kendisinden başkasına aid me-
zarlar varsa ailesi hakkında da malûmata sa-
hib olabiliriz. Muhakkak olan nokta şurasıdır
ki Cenabî Ahmed Paşa merkezin ve Kanunî'nin
şahsan itimad ve teveccühünü kazanmış
bir şahsiyet olmak itibarıyla Ankara'da çok
iyi günler geçirmiş ve Ankara'nın imar ve in-
kişafına hizmet eylemiştir.